

Slovenský kresťanský samizdat

Štvrťročník informujúci a uvažujúci o kresťanskom svetonázore a kresťanskej kultúre

Kolín, september 2004

Číslo 9 (posledné)

Predchádzajúci úvodník končil vetou "...toto hamletovské 'byť či nebyť' je dilema s ktorou *Samizdat* musí zatiaľ žiť; iba budúcnosť ukáže dakedy." Budúcnosť sa ukázala počas mojich dvoch nedávnych návštev v Bratislave a celkom jednoznačne mi zjavila, že treba prestať, že takýto časopis, ani len vo forme samizdatu, u slovenského čitateľa nemá opodstatnenie. Dôvody pre to možno analyzovať, najlepšie sú však vystihnuté Štúrovymi slovami. Pravda, aj výstražná *Štefana Romana* "Do seba zahľadní nevidíme svet" sa ukázala aplikovateľnou nielen na vtedajšiu slovenskú politickú emigráciu, ale mám dojem, že aj na súčasnú slovenskú kresťanskú, katolícku a obzvlášť cirkevne vplyvnú, inteligenciu.

Isteže, mnohé z toho, čo outsider môže pozorovať na slovenskom náboženskom živote musí vzbudzovať úctu a obdiv, ibaže treba brať do úvahy aj intelektuálne hľadiská. Človeka tu napadne obdivuhodný a hrdinský boj Poliakov, ktorí išli na koňoch proti nacistickým tankom: obdivuhodné, ale z vojenského hľadiska naivné a odsúdené na neúspech. Tak mi bohužiaľ musia pripadať slovenské katolícke svetonázorové exkurzie do minulosti (konca štyridsiatych rokov) v snahe uchrániť sa proti ateistickým a amorálnym náporom prítomnosti: ako tie poľské kone proti nacistickým tankom. Jazdcov-bojovníkov treba obdivovať pre ich entuziazmus, ale bezohľadná skutočnosť je taká aká je. Aj vtedy aj teraz. Pravda, Poliacci vtedy inú alternatívu, okrem nečinnosti, nemali. Platí to však aj v súčasnom svetonázorovom zápole?

Neostáva slovenskej katolíckej inteligencii — a tu mám na mysli skôr tých starších, ktorí ešte ako tak majú skúsenosti z predkomunistického obdobia — nič iba pštosia politika, či skôr postoj, schovávanie svojej svetonázorovej hlavy do historického, napríklad tomistického, piesku? Tomáš Akvinský žil v dobe keď prírodné vedy boli tam kde boli v stredoveku a neotomizmus štyridsiatych rokov minulého storočia (*Jacques Maritain*) rozkvital v čase keď väčšina jeho

protagonistov si predstavovala fyzikálny svet v ktorom žijeme ešte v newtonovských dimenziách a darwinova teória bola považovaná za bezbožnú! Pritom práve toto posledné desaťročie je svedkom nebývalých nových perspektív v teoretickej fyzike, biológii, či (evolučnej) psychológii, ktoré si priam žiadajú nové, aj veriaceho fascinujúce a inšpirujúce, interpretácie. Mám dojem, že tento fakt sa v Bratislave publikačne odráža iba v *Kaligrame* a v predajni kníh na Kozej ulici, ktoré — hociako záslužná je ich práca — iste nemajú za cieľ propagáciu kresťanského, tobôž katolíckeho, zorného uhlu.

Aj takéto úvahy, povedľa pocitu akejsi zatrpknosti, viedli k tomu, že

toto číslo je temer z troch štvrtín venované náročnej (pre niektorých) téme interpretácie práve tohoto trendu. Na tému 'teórií všetkého', teda akejsi svetonázorovej syntézy veriaceho vo svetle nových prírodovedných poznatkov a perspektív by sa žiadalo pokračovať, (napríklad, ako teraz zisťujem, kniha *Theory of everything* od *John D. Barrowa* existuje aj v českom preklade). Čo sa týka neprirodných vied, mal som v poradovníku nedávno vyšlú knihu profesora *Gregoriánskej univerzity Michael P. Gallaghera SJ* s názvom 'Zrážka symbolov' (*Clashing Symbols*), ktorej témou je 'teológia napanikovania' s cieľom načrtnúť postoj vzdelaného veriaceho zoči-voči meniacej sa kultúrnej klíme. Nuž k tomu už na stránkach *Samizdatu* nedôjde, hoci tí čo majú prístup k mojej domovskej stránke ak chcú môžu naďalej sledovať moje „komentáre osamelého jazdca“ o vzťahu náboženstva k jeho dvom sekulárnym nosičom, (prírodovede a kultúre, pravda, už prevážne iba v angličtine.

... a to je blud daromný chcieť do života silou-mocou strčiť to, k čomu on sám základu, podstaty nedáva a čo okolnosti nežiadajú, daromná je k tomu aj práca, lebo sa to nast්රkané nemá na čom zachytiť, nemá sa na čom rozložiť, preto sa aj v živote zadržat' nemôže.

Eudovít Štúr, *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí*, Kompas, Turčiansky Svätý Martin, 1943, str. 39

OBSAH

■ Európsky národ či Európa národov	2
■ Americké miešanie náboženstva a politiky.....	3
■ Niektoré „teórie všetkého“ z kresťanského hľadiska.....	4
■ Myšlienky o filozofii, kresťanstve a politike	11

Európsky národ či Európa národov?

Veľa už bolo povedané o nedorozumeniach s termínom *národ*, ktorý je iba etymologicky totožný s anglickým či francúzskym *nation*. Navrhoval som preto používať termíny *etnický* resp. *politický* národ¹. Bez pojmu národ v etnickom slova zmysle sa ale zaobiť nemožno. Dokonca aj v Austrálii (a USA a Kanade) sa hovorí o národnostných skupinách (*ethnic groups*) a dnes je to už aj tam mnohým jasné, že *ethnicity* (po slovensky teda národnosť) nemusí byť to isté ako štát (napr. európsky) z ktorého pochádzajú predkovia. Azda najabsurdnejším príkladom úmyselného miešania pojmov národnosť a štátna príslušnosť (teda *politická* národnosť), je Nemecko: Sú silné tlaky proti používaniu pojmu *Deutsche Nation* (lebo to vraj pripomína nacistickú terminológiu), práve zo strany tých, ktorí Nemcom neustále pripomínajú ich nacistickú minulosť. Toto však nedáva zmysel ak neslobodno hovoriť o nemeckom národe²: vari sa má za svojich predkov hanbiť aj Turek či dokonca Žid, ak je Nemcom v politickom slova zmysle, teda nemeckým štátnym príslušníkom?

Moja osobná prognóza (ktorej overenia sa iste už nedožijem) je to, že Európa smeruje k *politckej jednote* (dnešné štáty budú menej a menej viditeľné v pozadí čiste administratívneho delenia Európy na regióny) a ku *kultúrnemu vzájomnému zblížovaniu* Európanov s rôznymi národnostnými pozadiami (vrátane zmiešaných, a mimo-európskych stredomorských, afrických atď). *Národy, ako abstraktné pojmy*, (viac či menej zastúpené u tých či oných nositeľov) však *zostanú*, budú dokonca umelo udržiavané. Podobne ako dnes sú udržiavané rôzne druhy rastlín v umelo udržiavaných záhradách a parkoch a zveri v zoologických záhradách. Toto nie je nepodobné situácii, aká už dnes vznikla či vzniká v etnicky umelo vytvorených krajinách ako USA, Kanada a Austrália. Teda nie "hlas krvi", ale *hlas kultúrnej zodpovednosti*, osobnej či organizovanej, bude zárukou, že slovenskosť (či nemeckosť atď) nezanikne ako kultúrno-etnická hodnota, aj keď jeho exkluzívnych nositeľov bude málo a čiastočnými budú často "podľa krvi" Neeurópania. S väčšinou toho čo vraví Spranger (pozri okienko) možno súhlasiť, "rozvíjanie lásky k vlasti, patriotizmus, národné povedomie" však zdá sa, že patrí do minulosti, za ktorú sa ale netreba hanbiť. Nehovoríme už o rozvíjaní stavby gotických katedrál, platí však, že vandal je nie ten, kto ich prestal stavať, ale ten kto ich búra!

¹ Pozri *Národ – prežitok minulosti?*, SloKreSam 2, str. 3-6.

² Toto robia Francúzi, totiž že úmyselne nerozlišujú medzi etnickou a politickou príslušnosťou. Majú perfektné fungujúcu "občiansku spoločnosť", každý občan je rovnaký Francúz, *citoyen*, bez ohľadu na to kto boli jeho predkovia, či ako cíti. Slovákom to, pravda, pripomína maďarský a československý kontext.

Myslím však, že niečo podobné bude platiť i o kultúrnych zväzkoch Európy s kresťanstvom. Pravda nie preto, že by patrilo do minulosti ako tie gotické katedrály, ale preto, že sa vymanilo zo svojej európskej kultúrnej ulity a stáva/stane sa celosvetovou, *nadkultúrnou orientáciou*. Oстане historickým faktom, že jeho kolískou bol Stredný východ (kde sa dnes vedú *de facto* náboženské boje, ktoré s kresťanstvom nesúvisia), jeho detskou izbou bola Európa, ale aj tú opúšťa. Ostáva po ňom tu akési prázdno, ktoré čiastočne zaplňajú náboženský barbari a čiastočne islam³. Kresťanstvo nie je na ústupe, iba jeho hlavné pôsobisko sa posúva, otvára svetu, podobne ako aj západná kultúra ako taká: po tom čo sa jej stred posunul od Stredozemného mora k Atlantiku, sa teraz posúva ďalej a otvára celému svetu. Európa ostane pre ňu historicky dôležitá ako je pre nás dnes historicky dôležitá Grécko. Čím skôr si to aj slovenskí politickí a kultúrni (ale i cirkevní) predstavitelia uvedomia, tým lepšie.

O súčasnej nemeckej mizérii

Nemožno z toho nič aplikovať aj na slovenský prípad?

Generácia 1968 (*die Achtundsechziger*, generácia rebelantských študentov z roku 1968, najznámejší dnes z nich sú *Joschka Fischer*, *David Cohn-Bendit* a rôzni iní (ex-)zelení, pozn. GV) a tí, ktorí ich adoptovali (*Ziehväter*) pri svojom pochode cez inštitúcie (*Marsch durch die Institutionen* – termín označujúci v roku 1968 snahu o ideologické prevzatie kultúrnych a politických ustanovizní západu, pozn. GV) silne poškodili hodnoty, cnosti, tradície, poriadky, kultúru a štruktúry bez ktorých by nebola možná bezpríkladná znovuvýstavba Nemecka po vojne. ... Ďalšou dôležitou príčinou našej dnešnej mizérie je sfašovaný dejinný obraz zaoštrotený na obdobie nacizmu so zmesou nemeckej seba-nenávisti, permanentného seba-obviňovania, priznávania sa ku kolektívnej vine a kriminalizovania celých generácií nemeckého národa. Ako má národ ďalej rozvíjať lásku k vlasti, patriotizmus, národné povedomie, sebavedomie, sebaúctu a hrdosť na nepopierateľne dobré a úspešné časti svojej 1200 ročnej histórie, tak ako to je celkom samozrejmé u iných národov, ak je dodnes temer denne predstavovaný v roli najvačšieho podliaka svetových dejín? Ako má alternatívna multikultúrna miešanina bezpečných individuálnych a skupinových egomanov rozvíjať ducha spoločenstva, vedomie zodpovednosti, ochotu podávať výkony a prinášať obeť, odvahu a dôveru, všetko veci potrebné pre spoločné nesenie bremena nutných reforiem, útrap a obmedzení? Nemci sa trpkokajali a draho zaplatili za zločiny nacizmu. Vyvodili zo svojich chýb a omylov potrebné dôsledky a pred temer 60 rokmi začali budovať príkladnú štátoprávnu demokraciu. Do značnej miery prispeli k politickému, hospodárskemu a kultúrnemu rozvoju Európy a celého sveta, a stali sa plnocenným a uznávaným partnerom v spoločenstve štátov. Obraz dejín, ako ho podáva generácia 1968, má málo dočinenia s dejinami a vôbec nič s dnešnou skutočnosťou.

Carl-Dieter Spranger (CSU), spolkový minister
1991-98 v JF 27/04

³ Proti zmienke o Bohu v európskej ústave boli najviac Francúzi, kde ateisti a agnosticci a iste nie muslími zrejme udávajú tón. Sú to mimochodom tí istí Francúzi, ktorí neuznávajú ani pojem (nepolitického) národa.

Americké miešanie náboženstva a politiky

Preklad vybraných častí z recenzie knihy Richard M. Gamble, *The War for Righteousness: Progressive Christianity, the Great War and the Rise of the Messianic Nation* (Vojna spravodlivého rozhorčenia: pokrokové kresťanstvo, Prvá svetová vojna a vzostup spasiteľského [mesiášskeho] národa), ISI Press, Willington 2003. Recenzia z pera Ralpa Raico nesie názov *Kreuzzügler for Gottes amerikanische Mission* (JF 18.6.2004, str. 15).

Niektorí vodcovia “fundamentalistických” protestantov v Spojených štátoch patria dnes k najhlasitejším podporovateľom vojny. Historik *Richard Gamble* opisuje iný prípad spred presne sto rokov: premena “pokrokových” protestantov z mierových holubíc na intervencionistických krížiacov v čase amerického vstupu do prvej svetovej vojny. Predmetom Gamblovoho výskumu je ako si “pokrokoví” duchovní prisvojili vojnu a urobili si z nej šancu pre uskutočnenie svojich vlastných rozsiahlych cieľov sociálneho evangelia. V oboch prípadoch, u “fundamentalistov” ako aj u “pokrokových”, spočíval hlavný príspevok duchovných v tom, že premenili politický konflikt na konflikt apokalypticko-duchovný.

Gamble sleduje sklon Američanov k takýmto prístupom s koreňmi v puritánskom neskorom osemnástom storočí. Vtedy v bojoch o nezávislosť sa formoval obraz Spojených štátov ako zbrusu nového národa, bez záťaže minulosti a k tomu určeného, aby vytvoril akési *Novus Ordo Seclorum*, nové usporiadanie sveta (*Zeitordnung*). Trochu skrátene, táto viera znela: Američania sú vyvoleným národom, ktorý má statočne plniť svoje poslanie uviesť svet do obdobia rozumu a všeobecných cností.

Koncom devätnásteho storočia nastúpili na scénu pokrokoví protestanti. Hlásali postupnú premenu cirkvi, americkej spoločnosti a nakoniec celého sveta. Zamietli starý kalvinizmus, takisto základné augustínske rozlišovanie medzi *Civitas Dei* a *Civitas Terrena*, oddelenie božskej sféry od svetskej. Ľudský svet ľudí sa mal stotožniť s božským. Tu na zemi mala vzniknúť *Civitas Dei* skrze nadšenie (*Hingabe*) novo-sformovaného sociálneho kresťanstva.

Pokrokové evangelium sa rýchlo šírilo. Progresívni prevzali dôležité cirkve, infiltrovali prestížne semináre a cirkevné školy (kde sa dnes prednáša o “sociálnej etike” alebo “kresťanskej sociológii”). Navyiac dostali pod svoju kontrolu časopisy ako *Christian Century* a na celoštátnej úrovni predchodcu dnešného *National Council of Churches* (Národného cirkevného výboru). Konferencie, ktoré progresívni organizovali, sa mohli pochváliť významnými rečníkmi, ako *Theodore Roosevelt*, *William Howard Taft* a samozrejme *Woodrow Wilson*. Tento posledný vyhlásil, že úlohou kresťanskej mládeže je ignorovať rozdeľujúce “dogmy” a namiesto toho mať pred očami veľký cieľ: “urobiť zo Spojených štátov mocný kresťanský národ a pokresťančiť svet!”

Po 11. septembri 2001 sa ľudia (v USA) pýtali “Prečo nás nenávidia?” majú na mysli moslimský svet. Po debate o irackej vojne táto otázka znie “Prečo nás každý nenávidí?”
Thomas L. Friedman, New York Times 1.6.2003

Vízii pokrokového kléru sa dostalo medzinárodných rozmerov. Amerika bola videná ako nástroj uvádzajúci svet do súladu s Božou vôľou pre ľudstvo. “Izolacionizmus” naraz platil ako samostojaca doktrína, ktorú bolo treba prekonať. Keď potom začala vojna v Európe a Amerika vyhlásila svoj vstup do nej, spievali pokrokoví “Ako On zomrel aby spravil ľudí svätými, ideme my zomrieť aby sme ľudí urobili slobodnými.” V ich očiach bola prvá svetová vojna pokračovaním veľkých krížiacových ťažení za právom, ako oni videli americkú občiansku vojnu. Gamble píše “Boj za slobodu musel začať znovu, ale tentoraz na osoh celej zemegule.” Skoro pochopili pokrokoví, že prezident *Woodrow Wilson* bol krv z ich krve. Nadšene tleskali keď pokrytecky hovoril o povinnosti sebaobetovania a o Amerike ako o služobníkovi, ktorý sám trpí. “Vojna služby (*war of service*) je vecou za ktorú možno hrdo zomierať.” Pred Federálnym výborom cirkví vyhlasoval *Wilson* už v roku 1915, že Amerika mala od svojho samého vzniku iba jeden “účel svojej existencie”, priviesť ľudstvo na cestu univerzálnej spravodlivosti.

Postupne sa rétorika pokrokových protestantov stávala viac a viac krvilačnou. Vykľuli sa ako “militantní pacifisti” ktorých cieľom bolo vybojovať svetový mier, ak treba aj cez dlhotrvajúcu vražednú vojnu. Napriek mizernému krviprelievaniu v Európe sa títo “militantní pacifisti” obrátili proti “priskorému mieru”, ukončeniu bojov skôr ako budú odstránené všetky protiprávne režimy. Vyše šesťdesiat významných cirkevných predstaviteľov, medzi nimi rektor prestížnej princetonskej univerzity, v spoločnom prehlásení opovrhli “predčasným uzavretím mieru” slovami: “Spravodlivý Boh, ktorý vlastného Syna nestiahol späť z kríža, by sa priaznivo nedíval na národ, ktorý kladie strach zo smrti a bolesti nad právo a spravodlivosť.”⁴ Úbohí ľudia to zhltli, najprv fantázie progresívnych protestantov neskôr reči o “oslobodzovacích vojnách”.

⁴ Aj *H. G. Wells* ... prepadol počas vojny náboženstvu a stal sa dokonca miláčkom pokrokového kléru. ...Bol presvedčený, že “kráľovstvo Božie na zemi nie je žiadna metafora ... Je to blízky a nevyhnutný osud ľudstva.” Neskôr sa ukázalo, že pod “kráľovstvom Božím” rozumie svoju vlastnú fabiansko-socialistickú utópiu, globalizovanú v totálnej vojne proti zlu. V roku 1944 vydanéj knihe sa pýta “Prečo nebombardovať Rím?” Argumentuje, že Rím je nielen centrom fašizmu, ale aj sídlom “pápeža, ktorý od vstupu na trón bol otvoreným spojencom nacisticko-fašisticko-shintoistickej osi”.

Niektoré „teórie všetkého“ z kresťanského hľadiska

Pôvodne ‘teóriou všetkého’ — po anglicky *Theory of Everything*, stručne TOE — nazvali fyzici teóriu, technickejšie nazývanú teóriou *kvantovej gravitácie*, ešte iba v obrysoch a nejednoznačne vypracovanú, ktorá by zjednocovala, jednotne vysvetľovala, štyri základné prírodné sily: gravitáciu, silnú nukleárnu príťažlivosť, slabú nukleárnu príťažlivosť a elektromagnetickú silu⁵. Termín spopularizoval, aj keď podľa všetkého nepoužil ako prvý, *Stephen Hawking* vo svojom ‘best-selleri’ *A Brief History of Time* (slovenský preklad, ‘Stručné dejiny času’, Alfa 1991)⁶. Hawking uvažuje nie iba o ‘teórii všetkého’ v tomto úzkom slova zmysle, ale ambicióznejšie, verí v univerzálnu konečnú teóriu, ktorá vysvetlí všetko čo možno povedať o (fyzikálnom) svete “a potom budeme poznať Božiu myseľ” ako to pompézne vyjadril na konci citovanej knihy.⁷

Toľkoto z fyziky ako prapôvodcu termínu o ktorých nám tu ide. K teóriam, ktoré chceli a chcú ‘vysvetliť všetko’, a to nie iba fyzikálny svet, treba rátať predovšetkým rôzne klasické syntéložofie. Prírodné vedy, a obzvlášť matematika, v nich obyčajne hrajú veľmi podradnú rolu, čo je síce vysvetliteľné ale omluviteľné iba pokiaľ ide o predmoderné storočia.⁸ Domnie-

vam sa však, že dnes takéto filozofické syntézy bez zabudovaných súčasných výdobytkov matematiky, fyziky a biológie nemajú už zmysel. To, pravda, neznamená, že by takéto *minulé* syntézy boli bezcenné: majú cenu, avšak ponajviac iba v ich historickom kontexte, iba ako súčasť či inšpirácia pre moderný svetonázor a často iba ako hodnotné muzeálne exponáty vedeckých svetonázorových konštrukcií minulosti.⁹ Pravda, ‘teóriou všetkého’ možno v istom zmysle nazvať aj každý ucelený *svetonázor*, pojem, ktorý zaviedol *Emmanuel Kant* a v anglicky hovoriacom svete sa iba nedávno udomácnil.¹⁰ Toľkoto o filozofických syntézach bez matematiky a prírodných vied.

Trochu ďalej ako Hawking a iní fyzici ide v snahe vysvetliť všetko jednotne harwardský biológ *E. O. Wilson*. Nehovorí o teórii všetkého, ale zrejme má niečo podobné na mysli svojou *consilience*, čo je anglické slovo nachádzajúce sa v málokterom slovníku a znamenajúce niečo ako ‘do seba navzájom zapadajúce príčinné vysvetlenia z rôznych vedných disciplín’. Takto nazval Wilson aj svoju populárnu knihu (*Consilience: The Unity of Knowledge*, Little Brown and Co., 1998). K náboženstvu, k idei osobného Boha, nemá tak odmietavý postoj ako výslovní ateisti (napr. fyzik *Carl Sagan* či biológ *Richard Dawkins*, alebo aj spomínaný už *Lee Smolin*), skôr ho znevažuje ako príútky svetonázor, zrejme aj reakciou na svoju fundamentalistickú baptistickú výchovu. Hlavnou myšlienkou Wilsonovej vízie je v podstate viera, že možno redukovat’ situácie skúmané spoločenskými vedami na komplex javov skúmateľných a vysvetliteľných prírodnými vedami, v strede ktorých stojí biológia a Darwin, pričom napríklad na úlohu matematiky pri poznávaní a chápaní materiálneho sveta má dosť zjednodušujúci názor.

‘Teória všetkého’ nazval prvú kapitolu svojej knihy ‘Štruktúra skutočnosti’ (*The Fabric of Reality*, Pen-

⁵ Nájst’ takú teóriu, presnejšie jednotný matematický model pre takú teóriu, je cieľom, zatiaľ ešte nedosiahnutým. Striktne povedané, je tu treba rozlišovať medzi fyzikálnu teóriou (pre nejaký súhrn fyzikálnych javov) a matematickým modelom (pre tento komplex fyzikálnych javov), pozri napr. moje ‘O gnozeologickom význame matematických modelov’, *FILOZOFIA XXI*, Bratislava 1966, str. 281-294. V posledných rokoch sa tu urobili veľké pokroky pri hľadaní takej zjednocujúcej teórie. Starším zaužívanejším termínom je jednotná (*unified*) teória, či jednotná teória poľa. Ide totiž o to, že jestvuje matematický model, ktorý dobre opisuje známe vlastnosti gravitácie, totiž *Einsteinova teória relativity* a jestvuje matematický model uspokojivo opisujúci ostatné tri prírodné sily (mikrosвета), totiž *kvantová mechanika* či teória poľa. Nejestvuje však (ešte) jednotný matematický model, ktorý by opisoval aj jedno aj druhé.

Lee Smolin, ktorého populárna kniha vyšla i v slovenskom preklade (‘Tri cesty ku kvantovej teórii gravitácie: Úvod do súčasných koncepcií priestoru a času’, Kalligram 2003), hovorí o troch cestách k takémuto (matematicky) jednotnému modelu; heslovite povedané (a) teória strún, (b) slučková teória (ktorá kvantizuje nielen hmotu a energiu, ale aj priestor a čas) a (c) cesta cez celkom abstraktnú, nekonvenčnú, matematiku a logiku.

⁶ Pozri aj knihu *The Theory of Everything*, ktorá síce pozostáva z jeho prednášok, ale nebola vydaná s jeho schválením. Hawking sa hlási iba k svojej *Brief History of Time*.

⁷ Začiatkom tohto roka sa však po svete (s ročným oneskorením), rozbehla správa, že autoritativný Hawking už neverí v takúto univerzálnu matematicky jednotne vyjadriteľnú, ‘teóriu všetkého’: http://www.damtp.cam.ac.uk/strttst/dirac/hawking/Goedel_and_the_end_of_physics.

⁸ Dnes, pravda, máme rôzne filozofické systémy, v ktorých zasa náboženstvo a Boh, na rozdiel od minulosti, hrajú podradnú, ak vôbec nejakú, rolu. Veriaci toto môže tolerovať pokiaľ v takomto systéme viera v Boha nie je nahradená iným metafyzickým apriorizmom, vierou v neexistenciu (osobného) Boha.

⁹ Je totiž jeden podstatný rozdiel medzi syntetizujúcim filozofom minulosti a filozofujúcim matematikom, fyzikom či iným prírodovedcom súčasnosti: Ten druhý *pravdepodobne* o mnohých klasických filozofických systémoch nevie veľa, ten filozof minulosti (či prítomnosti, ak nerozumie “jazyku prírodovedy”, teda matematike) však dnešnej matematike a fyzike (a biológii?) *celkom iste* nemôže rozumieť.

¹⁰ Donedávna po anglicky hovoriaci filozofovia používali iba nemecké *Weltanschauung*. To bola jedna z prvých vecí ktoré mi po príchode do Austrálie pred 36 rokmi signalizovali rozdielnosť v našom myslení. *Theodore Plantinga* dokonca vidí slovo ‘svetonázor’ (*worldview*) ako náhradu za “skostnatelý” termín ‘metafyzika’, oboje vraj znamenajúce filozofickú ‘teóriu všetkého’, ktoré *Plantinga* chápe staticky, ako akýsi konečný cieľ filozofického a vedeckého bádania a proti ktorému potom samozrejme aj brojí! (*Myodicy* 17, December 2002 a *Myodicy* 19, September 2003). StredoEurópan pre ktorého je slovo ‘svetonázor’ oveľa bežnejšie ako ‘metafyzika’, sa tejto zámene asi bude brániť bez ohľadu na to, čo si pod ‘teóriou všetkého’ bude predstavovať. Pozri tiež *David K. Naugle*, ‘Svetonázor: dejiny jedného pojmu’ (*Worldview: The History of a Concept*, Eerdmans 2002).

guin Books, 1998) i fyzik *David Deutsch*. Dostal za ňu prestížnu medailu a cenu Paula Diraca. Podľa neho kvantová fyzika obsahuje naše najzákladnejšie znalosti o fyzikálnom svete. Jedna interpretácia epistemologických dôsledkov tejto fyziky predpokladá, že existujú mnohé vesmíry, 'paralelné' k tomu, ktorý vidíme okolo seba.¹¹ Táto mnohorakosť vesmírov sa vraj ukazuje ako kľúč k novému svetonázoru, ktorý syntetizuje evolučnú teóriu, teóriu počítačov (*computation*) a teóriu poznania (epistemologiu) s kvantovou fyzikou. Tieto štyri cesty (*strands*) k vysvetleniu vzaté dohromady vraj odhaľujú jednotnú štruktúru skutočnosti, ktorá je zrozumiteľná a možno ich právom nazvať skutočnou 'teóriou všetkého'.

Nuž s hypotézou mnohých vesmírov, ako najlepšieho vysvetlenia kvantových javov, neprichádza Deutsch ako prvý (prišiel s tým *Hugh Everett* už roku 1957), v čom je však originálny je jeho poukaz na štyri cesty k vysvetleniu, k objektívnej pravde. Nespomína ani cestu mystickú ani nadprirodzenú cestu Zjavenia. Pravda, tieto si nenárokujú že smerujú k Pravde skrze *vedecké* vysvetlenie a pochopenie, pomocou experimentálne priamo či nepriamo overiteľných myšlienkových, najlepšie matematických, modelov.

Vôbec, termín *vysvetlenie* (ktorý však jasne nedefinuje) hrá ústrednú rolu v jeho argumentácii proti redukcionistom (všetko je fyzika), pozitivistom (veda má iba opisovať, nie vysvetľovať) a inštrumentalistom (veda má iba praktické úlohy) vo filozofii prírodných vied. Možno však hovoriť o vysvetlení napríklad aj v metafyzickom či psychologickom slova zmysle a vtedy náboženské svetonázory, aj tie vedecky najnaivnejšie, hrajú dôležitú rolu, (pozri aj citát od môjho otca na nasledujúcej strane). Deutsch sa ale neobmedzuje iba na vedecké vysvetlenie (ako napríklad pozitivistu), ale zabída do metafyziky, chce hovoriť o tom, čo "skutočne existuje" a napríklad jeho viera v mnohé vesmíry či mnohovesmír (*multiverse*), vychádza z mnohých apriorizmov, nie nepodobných náboženskej viere.¹² Tvrdí, že "kvantová teória paralelných vesmírov nie je problémom ale riešením. Nie je to nejaká nepríjemná interpretácia vychádzajúca z tajuplných teoretických úvah. Je to vysvetlenie — jediné udržateľné — pozoruhodnej a proti-intuitívnej skutočnosti".

¹¹ Deutsch je teda na strane vyznavačov silne diskutovanej, podľa všetkého experimentálne neoveriteľnej (hoci aj tu sa názory rozchádzajú), tézy o mnohých od seba nezávislých vesmíroch (*multiverse theory*), ktorá má vyriešiť epistemologickú záhadu kvantovej teórie. Táto téza má veľa kritikov a to aj na teistickej strane (napr. *John Polkinghorne*) aj na ateistickej: "Namiesto toho, aby sme sa pokúšali hľadať zmysel metafyzických tvrdení o existencii mnohých vesmírov — mnohých skutočností — v rámci jedného riešenia kvantovej kozmologickej teórie, radšej konštruujeme pluralistickú verziu v ktorej existuje jeden vesmír" píše *Lee Smolin* op. cit. str. 62..

¹² "Mnohovesmír nemôže existovať bez matematiky a matematika nemôže existovať bez mnohovesmíru". Toto sa mi zdá byť v kontraste s jeho inde vysloveným názorom, že matematické pojmy a koncepcie nemajú svoju existenciu, ktorú matematik objavuje, ale sú výmyslom, konštrukciou ľudskej mysle (*intuicionizmus*).

Nuž jestvujú ešte aspoň dve vedecko-epistemologické vysvetlenia kvantových javov (David Bohm a kodaňská škola), protagonisti ktorých si práve tak myslia, že ich interpretácia je "jedine udržateľná". Podľa môjho názoru je pre veriaceho dôležité, že všetky tri tieto interpretácie sú kompatibilné s "nadvedeckou" vierou v osobného Boha. Sú vari kompatibilné i s negatívnou vierou (v neexistenciu Boha, osobného či nie), nie sú však *samopostačujúcim* vysvetlením (vo filozofickom i psychologickom slova zmysle) prečo niečo vôbec existuje a čo to je, prečo sme tu my a čo to znamená, hoci si to mnohí, vrátane Deutscha, takto chcú nahovoriť. Posledná veta sa, pravda, vzťahuje aj na iné vedecko-filozofické vysvetlenia či špekulácie vrátane Deutschových sympatií s Tiplerovým (vlastne Teilhardovým) 'Bodom Omega'¹³ a jeho predstavami o konci vesmíru či mnohovesmíru.

Autor, ktorý je zaujímavý tým, že vo svojej verzii 'teórie všetkého' nevychádza ani z fyziky ani z biológie, ale z matematiky, je *Max Tegmark*. Vo svojej hlavnej práci¹⁴ argumentuje:

Nie iba svety (vesmíry) odpovedajúce rôznym fyzikálnym konštantám či rôznym počiatočným podmienkam možno považovať za rovnako reálne existujúce¹⁵, ale aj svety ktoré sa správajú podľa celkom iných rovníc.

Nuž metafyzickú vieru (lebo čo iné to je?) že matematika, že matematické štruktúry, majú svoju vlastnú existenciu vo svojom vlastnom svete (odlišnom od fyzikálneho), sdiela dnes veľa významných matematikov, takzvaných platonistov (v existenciu osobného Boha veriacich či neveriacich). Tegmark však ide ďalej vidí nielen náš fyzikálny svet ale i nás samých ako súčasť tohoto sveta matematických štruktúr.¹⁶ Matematické štruktúry mimo nášho fyzikálneho sveta považuje potom za iné, ale tiež fyzikálne existujúce, svety. V tejto interpretácii *matematický model* (nejakej časti) fyzikálneho sveta je *stotožnený s tým, čo*

¹³ Pozri Frank J. Tipler, 'Fyzika nesmrteľnosti' (*The Physics of Immortality*, Doubleday 1994). K Bodu Omega sa vrátíme na str. 8.

¹⁴ Je teória všetkého iba definitívnou (matematickou) teóriou? (Is "the theory of everything" merely the ultimate ensemble theory?, gr-qc/9704009; *Annals of Physics* 270 [1998], 1-51)

¹⁵ Tegmark je teda tiež na strane vyznavačov 'mnohých vesmírov', hoci k nim pristupuje ináč ako Deutsch (a iní kvantoví fyzici) a s Tegmarkovou filozofiou (a metafyzikou) matematiky by Deutsch asi tiež nesúhlasil.

¹⁶ "Jediným postulátom tejto teórie je to, že všetky štruktúry matematicky existujúce existujú aj fyzicky, čím rozumieme to, že v tých štruktúrach dostatočne zložitých aby v sebe obsiahli seba-si-uvedomujúce podštruktúry, tieto podštruktúry si budú subjektívne uvedomovať/predstavovať, že žijú vo fyzicky "reálnom" svete. Je zďaleka nie jasné, že by túto jednoduchú teóriu, ktorá nemá žiadne voľné parametre bolo treba na základe pozorovaní vylúčiť. ...Tvrdenie, že niektoré matematické štruktúry (odlišné od tých v ktorých my žijeme) nemajú fyzikálnu existenciu je výrok z empirického hľadiska celkom jalový (*useless*)". (op. cit.)

modeluje.¹⁷ Musí teda nielen fyzikálne javy a procesy, ale aj tie čo súvisia so živými či dokonca “seba-si-vedomujúcimi” organizmami redukovať na nejakú matematickú štruktúru¹⁸. Je to veľmi revolučná viera, experimentálne nevyvrátiteľná, ale predsa len *viera* a ja si musím opäť spomenúť na otcove slová (pozri okienko vpravo). Toto nepriamo potvrdzuje i Tegmark:

... čiste filozofické debaty o tom, či daná matematická štruktúra má alebo nemá fyzikálnu existenciu ... sa zdajú byť rovnako bezpredmetné ako stredoveké čiste filozofické debaty o tom, či existuje alebo neexistuje Boh, ak si uvedomíme že samotný pojem fyzikálnej existencie je žalostne málo definovaný (op. cit. str. 26).

Odhliadnuc od toho, že “filozofické debaty” o Božej existencii sa nevedli v stredoveku, ale o niečo neskôr, má pravdu v tom, že nielen pojem fyzikálnej existencie, ale ani pojem matematickej existencie (v ktorú on verí) ani pojem osobného Boha (v ktorého zdá sa neverí) *nie je možné definovať tak, aby mohol byť vysvetlený na základe všeobecnejších pojmov, ktoré sú prístupné experimentálnemu, a v istom zmysle i logickému, overeniu*. Práve preto potrebuje kresťan *vieru* v osobného Boha, tak isto ako Tegmark potrebuje svoju vieru v redukovateľnosť celého sveta na matematické štruktúry. Ak si toto uvedomíme, tak môžeme povedať, že Tegmarkove myšlienky sú aj pre veriaceho (matematika) fascinujúcim čítaním. Jeho matematika je solídna; dobrodružné sú iba jeho filozofické, to jest metafyzické, interpretácie.

Myslím, že v tejto súvislosti je ešte vhodné poznamenať toto: Stephen Hawking, na námietku, že predpoklad o jedenástich rozmeroch priestoročasu, (ktoré potrebuje súčasná teória strún) nie je experimentálne overiteľný a nie je teda vedou v tradičnom slova zmysle, odpovedal “Musím povedať, že osobne sa mi nechce veľmi veriť na jedenásť dimenzií. Ale keďže som pozitivist, pre mňa otázka ›Existuje naozaj jedenásť rozmerov?‹ nedáva zmysel. Jediné, čo sa môžeme pýtať je to, či matematické modely s toľkými rozmermi dávajú dobrý opis vesmíru.” S týmto môže súhlasiť i veriaci vedec, ak sa nahradí preambula “keďže som pozitivist” preambulou “v kontexte pozitivistického pohľadu fyziky”.¹⁹ Lebo z takejto perspektívy je naozaj ťažké rozlíšiť čo je iba dobrý matematický opis istej fyzikálnej reality a čo naozaj existuje ako táto fyzikálna realita. (Kedysi bolo fyzikálnou realitou to, že zem je nehybným stredom vesmíru a slnko sa okolo nej točí, potom sa slnko stalo nehybným a zem sa okolo neho točila, potom sa prišlo

Na Vianoce 1949, na prahu komunistického temna, som ako dvanásťročný dostal od otca modlitebnú knižku (HORE SRDCIA, liturgická a modlitebná knižka pre študujúcu mládež, Spolok sv. Vojtecha Trnava 1948) do ktorej mi napísal venovanie:

Pamätaj, že niet nevercov; tí čo neveria v Boha, musia veriť tisíc hypotézam, ktoré sú o mnoho nepravdepodobnejšie a neuveriteľnejšie než je jediný, večný a osobný Boh, ktorý vysvetľuje všetky záhady prírody i človeka.

Ani dnes nenachádzam pádnejší filozofický argument pre svoju vieru. Azda by som len doplnil otcove slová v tom zmysle, že aj mnohé z tých “nepravdepodobnejších a neuveriteľnejších hypotéz” pripúšťajú interpretácie kompatibilné s vierou v osobného Boha. Ak autor takej hypotézy aj nepripúšťa existenciu osobného Boha je to obyčajne jedno z tých *non sequitur*, keď si autor pletie hypotézu s jej explicitne materialistickou/ateistickou interpretáciou, ktorá z vedeckej či metafyzickej hypotézy nutne nevyplýva. To platí predovšetkým aj o rôznych ‘teóriach všetkého’.

na to, že nemá zmysel hovoriť o nehybnosti vo vesmíre, že vlastne možno považovať za nehybné zem či slnko, ibaže matematicky je oveľa jednoduchšie opísať a fyzikálne vysvetliť pohyb zeme okolo slnka ako naopak.) Veriaci vedec sa od pozitivistu líši tým, že pripúšťa i iný ako pozitivistický pohľad aj keby sa *pracovne* — vrátane vypracovávanía fyzikálnych teórií — ako prírodovedec od pozitivistu či ateistu nelíšil. Toto sa niekedy nazýva *metodologickým agnosticizmom* či ateizmom (na rozdiel od svetonázorového či ontologického agnosticizmu či ateizmu), ktorý je, podľa môjho názoru, kompatibilný s kresťanským svetonázorom.²⁰ Pravda, tradičnejšie myslíaci kresťania — a samozrejme fundamentalisti — asi nebudú mať pre takýto *metodologický agnosticizmus* veľa pochopenia.

Ďalším autorom, ktorého si tu všimneme je populárny americký “filozofujúci guru” *Ken Wilber*, varí najserióznejší z amerických mysliteľov, ktorí chcú *integravať orientálne prvky* do západnej filozofie. Napísal celú radu kníh, chce zjednotiť vedu, náboženstvo a všeličo iné pomocou psychológie, meditácie a mysticizmu²¹. Je považovaný za zakladateľa transpersonálnej školy v psychológii (hoci sa teraz už k nej nechce hlásiť). Roku 2000 založil ‘Integrálny ústav’, kde sa študuje integrálna psychológia.

¹⁷ Podobné názory má napríklad aj matematik *Michael P. Frank*. Sú populárne vysvetlené v <http://www.cise.ufl.edu/~mpf/philosophy.ppt>.

¹⁸ To aj robí, keď uvádza tri kvality — komplexnosť, predpovedateľnosť, stabilitnosť — ktoré musí mať matematická štruktúra aby pripúšťala ‘seba-si-vedomujúce podštruktúry’.

¹⁹ Je predsa rozdiel, či poviem “Keďže som matematik, pre mňa otázka ›Lúbi ma moja manželka?‹ nedáva zmysel” alebo “V kontexte matematiky, matematických problémov, otázka ›Lúbi ma moja manželka?‹ nedáva zmysel”.

²⁰ Vraj Napoleon, keď si prečítal Laplaceovu *Mécanique céleste*, vytkol autorovi, že tam nespomína Boha, na čo Laplace odpovedal “Pane, túto hypotézu som neptreboval.” A o to ide: aj pre veriaceho (jedno, že ním Laplace nebol), existencia Boha nie je predmetom nejakej vedeckej hypotézy, ale viery.

²¹ Vychádza z deviatich, farebne kódovaných stupňov vývoja jednotlivca (pozri Don Beck a Chris Cowan, *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership and Change*, Blackwell 1995)

V úvodnej časti knihy, ktorú aj nazval 'Teória všetkého: integrálna vízia pre biznis, politiku, vedu a duchovno' (*A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality*, Shambhala 2000) píše

Gréci mali krásne slovo Kosmos na označenie celostnosti všetkej Existencie (*patterned Whole of all Existence*), vrátane fyzikálnych, emocionálnych, mentálnych a duchovných oblastí ... (Teda) nie iba kozmos s iba fyzikálnou dimenziou, ale Kosmos zahrňujúci dimenziu aj fyzikálnu aj emocionálnu aj mentálnu aj duchovnú. Nie iba hmota, neživá a necitná, ale Totalita hmoty, tela, mysle, duše a ducha. Kosmos! — to je tá pravá teória všetkého! My úbohí moderní sme zredukovali Kosmos na kozmos, zredukovali sme hmotu, telo, dušu a ducha na púhu hmotu a nič iného.

A Theory of Everything, str. xi-xii.

Wilber nepredkladá ani filozofickú syntézu (ako klasiici) ani vedeckú TOE (ako Hawking a hlavne E. O. Wilson), ale psychologickú a mystickú, kde miesto, ktoré by malo patriť kresťanstvu, zastáva orientálny budhizmus (s príchutou zmodernizovaného *tutti-frutti* známeho pod menom *New Age*). Kresťanovi je samozrejme sympatické, že odmieta materialistický redukcionizmus. Domnievam sa však, že kresťanské náboženstvo a jeho mysticismus sa viac hodí na funkciu *doplňujúcu* filozofiu a vedu lebo nie je redukovateľné na svoju mystickú zložku, má historicky i vecne živé kontakty aj na filozofiu aj na vedu. Na druhej strane budhizmus, a orientálne náboženstvá vôbec, je viac-menej redukovateľný na svoju mystickú, iracionálnu, zložku, teda opak (a nie doplnok ako v prípade kresťanstva) západného naturalistického svetonázoru. Iba nedávno sa začali pokusy vytvárať mosty k prírodovede, dokonca ju predstavovať ako prirodzeného partnera budhizmu.²² Pravda, ide o modernú prírodovedu, a o túto sa zaslúžilo kresťanstvo a ním vytvorená moderná západná civilizácia, nie budhizmus, ktorý už prichádza k viac-menej dozretému myšlienkovému produktu.²³

Mystika, donedávna zanedbávaná a tvorcami verejnej mienky znevažovaná v prehnanej poplatnosti osvieteniskému racionalizmu, však má svoje miesto, aj keď

²² Napríklad fyzik *Fritjof Capra*, aj na Slovensku známy knihou *Tao fyziky* (Gardena 1992), alebo jeho viac na biológiu orientovaná syntéza 'Prádivo života: nová syntéza mysle a hmoty', (*The Web of Life: A New Synthesis of Mind and Matter*, Flamingo 1986).

²³ *Dalai Lama*, vodca tibetských budhistov, sa veľmi snaží o zavedenie výsledkov a náhľadov súčasnej (západnej) vedy do budhistických meditácií a praxe. Spolu s biológom *F. Varelom* založili ústav 'Myseľ a život' (*Mind and Life*), hlási sa k blízkemu priateľstvu s už nebohým filozofom *K. Popperom* či so známymi teoretickými fyzikmi *C. von Weizsäckerom* a tiež nebohým *D. Bohmom*. Jeho Svätosť, ako je oficiálne nazývaný, "verí, že veda a budhizmus majú spoločný cieľ: slúžiť ľudstvu a viesť k lepšiemu pochopeniu sveta". Pravda, pre budhistickú interpretáciu fyziky a biológie má lepšie kvalifikácie než Dalai Lama, a je aj vierohodnejší, na západe vychovaný *F. Capra* a, v prípade psychológie a filozofie, *K. Wilber*,

Je iba jedna vec ešte pošetilejšia ako snaha dokázať existenciu Boha z filozofie, fyziky či biológie: snaha dokázať z filozofie, fyziky či biológie Jeho neexistenciu. Tieto dve pošetilsti spájajú fundamentalistických kresťanov (či moslimov) s fundamentalistickými naturalistami t.j. ateistami.

Druhá vec, ktorá ich spája je naivný názor na úlohu matematiky v poznávaní materiálneho sveta: tí prví o matematike ako takej veľa nevedia či nechcú vedieť, tí druhí ak o nej aj niečo vedia (prírodovedci často veľa), tak iba jej manipulatívnu, epistemologicky irelevantnú, funkciu.

tiché, vedľa filozofie a prírodovedy ako jedno "okno" do vonkajšieho sveta, cez ktoré vidno veci neprístupné zmyslovému a rozumovému pohľadu. Istý *Wolfgang Saur* to nedávno pekne formuloval práve v článku o veľkom kresťanskom mystikovi 13. storočia, *Majstrovi Eckhartovi*:

Prečo platí, že mystika je stále aktuálna? Náboženský princíp sám o sebe zachytáva Pravdu práve tak radikálne ako aj univerzálne. Tomuto odpovedá mystický imperatív. V globálnom svete je základom intelektuálneho medzikultúrneho média na najvyššej úrovni ako objektívna náboženská meta-teória. Ako osobná religiozita umožňuje jednotlivcovi tú bezvýhradnosť, o ktorú ho dávno už pripravila masová spoločnosť a činnosť masmédií.

JF, 6.2.2004, str. 14

Inými slovami, aj keď o praktickej (ale aj teoretickej, epistemologickej) *všet'udskej užitočnosti vedy* nik nepochybuje, napriek tomu, že na tom má zásluhu predovšetkým západná civilizácia, je tu okrem nej ešte niečo iné. Niečo, čo je prístupné z každej kultúry, z každej civilizácie, niečo čo veda (ešte?) nevie vysvetliť, niečo čo mieri ponad vulgárne chápaný materiálny svet, niečo čo dáva epistemologickú legitimitu náboženstvu ako socio-psychologickému javu a náboženskej interpretácii nedávnych svetoborných výsledkov fyziky a biológie. Toto tajomné niečo je mystika.

Existenciu Boha, osobného či nie, nemožno dokázať ani filozoficky ani vedecky, ale nazdávam sa, že ani pomocou mystiky, ktorú tiež možno vidieť redukovateľnú na svoje externé (neurologické?) prejavy, čo by iste povedal napríklad E. O. Wilson. Filozofia, veda alebo mystika môžu vieru podporiť, psychologicky urobiť prijateľnejšou, ale ani jeden z nich existenciu kresťanského Boha a čo z toho vyplýva nerobí nevyhnutnosťou: *Boh chce aby sme ho hľadali, nie aby sa nám vnucoval* (aj keby Akvinský s touto formuláciou možno nesúhlasil resp. by jej nerozumel). Toto sa mi zdá zrozumiteľnejším a s vedeckým pohľadom kompatibilnejším postojom ako pasáž, ktorou Wilber končí svoju knihu :

Integrálna vízia, po tom čo dosiahla svojho cieľa, ostáva iba v tieni žiarenia Ducha, príliš zrejmeho než aby sme ho videli, príliš blízkeho než aby sme sa ho mohli dotknúť, preto integrálne pátranie je na konci úspešné v tom, že konečne zanechá samotné pátranie aby sa rozpustilo v radikálnej Slobode a Plnosti toho, čo tu vždy bolo a človek opustí teóriu všetkého aby sa tým Všetkým stal, v jednote s Celým v nekonečne naplnenej chvíli.

Áno, originál je práve tak nezrozumiteľný ako môj slovenský preklad.²⁴

Kresťan by Wilberovi k tomu povedal: jestvuje naozaj niečo, čo stojí ponad materiálny svet, čo nemôže byť postihnuté ani skrze vedu a matematiku a úplne asi ani skrze mystické zážitky. Ak však nechceš prijať Zjavenie v jednej z jeho autentických interpretácií (napríklad katolíckej či inej kresťanskej) tak potom je najlepšie ak sa budeš riadiť tým, čo na Východe povedal *Lao Tzu* (Tao o ktorom možno hovoriť nie je to pravé Tao; meno, ktoré možno vysloviť nie je to večné Meno) a na Západe *Ludwig Wittgenstein* (Čokoľvek možno vysloviť, možno vysloviť jasne, a o čom nemôžeme hovoriť, nad tým treba prejsť mlčaním).

Podľa mňa trochu zrozumiteľnejšie než Wilber, a pre kresťana aj prijateľnejšie, sa snažia integrovať orientálny mysticismus do svetonázoru vychádzajúceho zo západnej filozofie a prírodných vied nemeckí autori *Franz Moser* a *Michael Narodslawsky* v pozoruhodnej knihe 'Vedomie v priestore a čase: základy holistického pohľadu na svet' (*Bewußtsein in Raum und Zeit: Grundlagen der holistischen Weltansicht*, Insel 1996). Avšak napríklad interpretácia a "transcendentálna integrácia" najnovších poznatkov z kvantovej teórie sa mi zdá byť zrozumiteľnejšia a presvedčivejšia u Johna Polkinghorna²⁵.

Ešte tu za zmienku stojí *Muhammed A. Asadi*, povoláním ekonóm, so svojou 'Zjednocujúcou teóriou všetkého' (*The Unifying Theory of Everything*, Writers Club Press, 2000) v ktorom predstavuje korán ako vedecky podložiteľnú 'teóriu všetkého', ktorú potvrdzujú aj nedávne poznatky z fyziky a biológie! Pripomína to naivný postoj kresťanov a Cirkvi až do začiatku novoveku, keď hľadali v biblii odpovede na všetky prírodovedné otázky.

Ukončím *Jamesom Gardnerom*, špecialistom na teóriu komplexnosti, autorom hypotézy o 'Sebeckom vesmíre' (*Selfish Biocosm hypothesis, stručne SBH*), ktorú predstavil v nedávno vyššej knihe 'Biovesmír'²⁶. Ide mu predovšetkým o akúsi kozmickú verziu Darwinovej evolučnej teórie:

Podstatou toho, čo nazývam hypotézou 'Sebeckého vesmíru' je to, že vesmír, ktorý máme to privilégium obývať je doslova v procese svojej transformácie z neživej na

²⁴ The integral vision, having achieved its purpose, is outshined by the radiance of a Spirit too obvious to see and too close to reach, hence the integral search finally succeeds by finally letting go of the search itself, there to dissolve in a radical Freedom and consummate Fullness that was always already the case, and one abandons a theory of everything in order to simply be Everything, one with the All, in this endlessly fulfilled moment.

²⁵ SloKreSam, 2[dec. 2002], str. 9

²⁶ 'BIOVESMÍR: nová vedecká teória evolúcie: Inteligentný život je strojom vesmíru' (*BIOCOSM: The New Scientific Theory of Evolution: Intelligent Life Is the Architect of the Universe*, Inner Ocean 2003).

živú hmotu. ... Vo zmysle tejto teórie vznik života a inteligencie nie sú bezvýznamnou udalosťou v nepriateľskom, poväčšine bezživotnom vesmíre, ale sú v samom jadre ohromnej mašinerie tvorenia, kozmologickej evolúcie a kozmologickej replikácie. (str. 9)

Pozemská (darwinovská) evolúcia je tu videná ako "dielči proces (*subroutine*) v nepredstaviteľne obrovskom ontogenetickom procese v ktorom vesmír dáva v sebe vzniknúť životu a inteligencii". Toto by nebolo nič veľmi originálne a z hľadiska kresťana v podstate práve tak prijateľné ako klasická darwinovská teória interpretovaná napr. Polkinghornom ako "božská kenosis"²⁷. Gardner však ide ďalej. Inšpiráciu berie zo špekulácií o "Bode Omega" *Teilharda de Chardina* a *Franka Tiplera*²⁸, ale aj od seriózneho fyzika *Free-mana Dysona*:

Môže sa stať, že život bude stále viac rásť, v rozsahu i moci, až ovládne ekológiu celého vesmíru tak ako dnes ovláda ekológiu planety Zem? Môže sa stať, že (seba-vedomelý) život ovládne vesmír do takej miery, že bude vedieť manipulovať geometriu času a priestoru a vytvorí habitat v ktorom život bude môcť existovať naveky?"

(The New York Review of Books, 28.3. 2002, str. 6.)

Gardner toto konkretizuje takto:

Antropické — tj. vzniku seba-vedomelého života priaznivo naklonené — kvality, ktorými oplýva náš vesmír, sú logické a predpovedateľné dôsledky kozmického reprodukčného cyklu v ktorom kozmologicky rozšírená biosféra, ktorá sa vyvinula a rozvinula po miliardy rokov na nepredstaviteľnú úroveň komplikovanosti, sa duplikuje a vytvára sama jeden či viac nových vesmírov (*baby universes*). ... Podľa tejto teórie vesmír sa "sebecky" sústreďuje na hlavnú úlohu, zaistiť svoju vlastnú replikáciu (potomstvo). (str. 119)

... (fyzikálne) zákony a konštanty sú práve preto tak priaznivé pre vznik života lebo boli úmyselne tak zostavené vysokopokročilým inteligentnými životnými formami v predchádzajúcom kozmickom cykle aby dali nášmu vesmíru schopnosť reprodukcie sprostredkovanej životom. (str. 178)

Ale ani toto ešte nie je koniec Gardnerovej hypotézy, lebo toto by iba znamenalo nekonečný reťazec vesmírov, každý jeden trvajúci miliardy rokov od Veľkého tresku po okamžik, kedy vysokovyvinutá inteligencia bude môcť sama "stvorit'" čiernu dieru, z ktorej by sa zrodil nový vesmír, nový Veľký tresk, atď. Keďže podľa teórie relativity čas (aj priestor) Veľkým treskom vznikli a v čiernej diere sa prepádajú, takéto reťazec vesmírov musí existovať v nejakom *metafyzickej čase* — a samozrejme ontologické problémy spojené s pôvodom takého reťazca, kto ho stvoril atď, nebudú odlišné od problémov spojených s nekonečne existujúcim *jediným* vesmírom z čias keď vedci nehovorili ešte o žiadnom Veľkom tresku. Alebo treba vy-

²⁷ SloKreSam, 2[dec. 2002], str. 9

²⁸ O Tiplerových špekulácia po slovensky zaujímavo píše *František Kuruc* ('Reflexie v africkej samote', Bratislava 2002, str. 48-54)

tvoriť celkom novú fyzikálnu teóriu, odlišnú od Einsteinovej teórie relativity?

Toto Gardner nešpecifikuje lebo on ide ešte ďalej. Dôsledkom Einsteinovej teórie relativity vraj je to, že pri dostatočne silnej gravitácii časopriestor pripúšťa uzavreté časopodobné krivky (*closed timelike curves*) čo v laickej reči znamená pohyb z prítomnosti cez budúcnosť späť do prítomnosti! Mimo iné na takej cyklickej krivke je každý bod, každá udalosť, aj príčinou aj dôsledkom každej inej udalosti na tejto krivke! Nuž pokiaľ ide o matematiku, je to zvládnuťelný fakt, horšie už sú filozofické implikácie. Ten problém však už poznáme aj napr. v súvislosti s kvantovou fyzikou, kde veci sú matematicky i experimentálne jasné a problémy sú "iba" s filozofickou interpretáciou.

Tento model či objav Gardner aplikuje nie iba na náš časopriestor, ale akosi aj mimo, aby predložil svoje riešenie "nekonečného reťazca" vo forme tzv. *ekpyrotického cyklického vesmíru*: **Náš vesmír nevznikol z ničoho, ani z iného vesmíru, ale sám zo seba, "naš vesmír je svojou vlastnou matkou"**. Náš Veľký tresk bol vlastne skonštruovaný tak aby vzniklý vesmír bol priaznivý pre vznik nášho života *našimi vlastnými potomkami*, resp. (ak sa necháme predbehnúť alebo sa sami zničíme na tejto planete) inou v našom vesmíre od nás neporovnateľne rozvinutejšou inteligenciou ku koncu životnosti (Teilhardov a Tiplerov Bod Omega) nášho vesmíru za miliardy rokov!

Gardner k tomuto poslednému bodu svojej hypotézy prichádza v snahe "vysvetliť" existenciu vesmíru a vôbec celej reality (on nepoužíva termín "teória všetkého), lebo musí uznať, že nemohla vzniknúť náhodou, ale nechce nechať otvorenú cestu ukazujúcu na Stvoriteľa. Na tomto bode však už prestáva hovoriť Gardner-vedec a slovo preberá Gardner-metafyzik.²⁹ Človek však nemusí byť filozofom, aby skonštatoval, že Gardner, nechtiac pripustiť existenciu samostačnej (*self-sustaining*) — 'nutnej' či 'nekontingentnej' v reči napr. Akvinského — Božej bytosti, vytvoril *samo-
stačný* ekpyrotický cyklický vesmír.

Gardner hovorí aj explicitne o "Bohu", toho však stotožňuje s Bodom Omega, s konečnou superinteligenciou, nazývanou tiež *Metaman*, ktorá stvorila/stvorí náš vesmír skrze naprogramovaný Veľký tresk. Tento jeho "Boh", ak mu dobre rozumiem, je akýmsi *software-om*, kde úlohu *hardware* hraje náš ekpyrotický cyklický vesmír s ktorým je v *zosymetrizovanom vzťahu príčina-dôsledok*: vesmír v konečnom svojom štádiu vrcholí v Metamanovi, ktorý ale "skonštruoval" Veľký tresk a z neho vzniklý ten istý vesmír. Aj člo-

²⁹ Napriek tomu, že nástojí na tom, že jeho hypotéza je vedecká, fiktifikovateľná v Popperovom slova zmysle. Uvádza však príklady, ktoré, ak som mu dobre rozumel, môžu byť falzifikované až za miliardy rokov.

vek, ktorý si matematicky vie predstaviť uzavretú časopodobnú krivku, si musí pri takejto metafyzike ne-
bodať spomenúť na *strčma-t'ahajsa*, dvojhľavé zviera z rozprávok doktora Doolittla.

Teilhard stotožňoval Bod Omega s "kozmickým Kristom" čo ešte možno prijať keďže kresťan pod Kristom rozumie *bohočloveka*, Boha premietnutého do človečenstva. Pravda, kresťania majú iného, historického Krista, Boha vteleného do konkrétneho jedinca, aby priniesol "život večný pre tých, ktorí v neho uveria" aj keď sú na takej primitívnej inteligenčnej úrovni (vo zrovnaní s Metamanom) ako sme my, alebo naši predkovia. Na druhej strane Gardnerov "Boh" je celkom vnorený do materiálneho, fyzikou a biológiou principiálne vysvetliteľného, sveta, preto som aj použil tie úvodzovky.

Metaman – superinteligentná osoba či sieť?

Nie je jasné, či tento Bod Omega či Metaman má byť jedna osoba, alebo vysokovyvinutá sieť osobností, každý s vlastnou seba-vedomelou identitou. Mnohé nasvedčuje tomu prvému, totiž že Gardner špekuluje o zániku seba-vedomelých osôb ako ich poznáme (mimo chodom, táto príchuť anti-personalizmu mi vadí aj u Teilharda):

Hypotéza Sebeckého biovesmíru nepredstavuje ani zďaleka antropocentrickú víziu vesmíru, ale degraduje ľudstvo a jeho pravdepodobných mechanických spoločníkov na funkčné ekvivalenty mitochondrií — pôvodne samostatné biologické jednotky, baktérie, ktorých talenty boli v ďalekej minulosti zapriahnuté do služby pre vyššie dobro eukaryotických potomkov (buniek) v ktorých sú zabudované. ... V tomto zmysle musí byť (naša) hypotéza odlišená od bezprostredne antropocentrických kozmologických scenárií, ... ktoré zastávajú názor, že prírodné zákony boli jemne nastavené tak aby dosiahli evolučného vrcholu v ľudstve. (str. 128)

Nuž ak Metaman je jedna osoba, ktorá inkorporovala, zhltila, našich ľudských potomkov ako jedincov a zredukovala ich na funkciu mitochondrií, považovaná za "Boha", ku ktorému sa dopracovala veda, tak toto je ukážka vo vedeckom rúchu ako "človek stvoril Boha na svoj obraz".³⁰ Je to "Boh" nielen ponorený do toho, čo kresťan (moslem, žid) vidí ako *dielo* jeho Boha, ale aj "Boh" chladný, bez bezprostredného vzťahu k ľudským individuum súčasnosti a minulosti, teda karikatúra kresťanského Boha. Toto priznáva aj Gard-

³⁰ Porovnaj "Boh je to, čím sa myseľ stane keď prekoná prah točo, je pre nás pochopiteľné." (Freeman Dyson, http://www.edge.org/3rd_culture/dyson_progress/dyson_progress_p2.html (8.12.02).) "Každá dostatočne rozvinutá mimozemská inteligencia je nerozoznateľná od Boha." (Michael Shermer, "Shermer's Last Law", Scientific American, Jan 02, str. 33). Nuž aj niektoré primitívne kme-
ne keď prvý raz uvideli Európanov, považovali ich za bohov. Veru, je možno ľahšie prijať toho, kto neverí v Boha ako toho, kto ho chce zabudovať do Jeho stvorenia — nášho fyzikálneho, prirodovednými metódami prístupného, sveta.

ner. Nechce však pripustiť, že Ježiš — ktorý prišiel spasit' ľudí a nie ľudstvo — svedčí o inom Bohu.

Na druhej strane, ak sa pod Metamanom či Bodom Omega rozumie iba inteligenčne nepredstaviteľne vysokovyvinutá *sieť* jedincov, ktorí si zachovali svoju separátnu seba-vedomelú identitu (dušu) tak proti tomu netreba namietat'. Samozrejme, ak by ten Metaman mal byť stotožňovaný s "Bohom", tak to tiež nemôže byť náš osobný Boh, ale (fyzikálno-biologicky vysvetľovaný) panteistický boh.

Špekulovať o vzdialenej budúcnosti ľudstva, možno najskôr iba tak, že sa extrapoluje minulosť a použijú skúsenosti plynúce z nej. Tak aj Gardner (a iní) extrapolovali pozemskú darwinovu teóriu evolúcie aby špekulovali o jej rozšírení do kozmických rozmerov a do veľmi vzdialeného času. Potom však treba byť dôsledný: inteligentný život sa stal majstrom zemegule nie tak že sa naši predkovia vliali do jedného dokonalejšieho *superjednotlivca*, ale tak, že sa vytvorila, resp. ešte len vytvára, informačná *supersieť* prepojujúca samostatne seba-vedomelých *jednotlivcov* (a počítače) fungujúca na vyššej úrovni ako v minulosti. Aj na to aby sa vytvorilo niečo presahujúce dielčie ľudské schopnosti (báger, auto, počítač atď) nebolo treba obetovať jednotlivé ľudské identity, iba množstvo informácií — k dispozícii istým jednotlivcom, hlavne ale siete z nich vytvorenej — sa muselo dramaticky zvýšiť. Prečo by to muselo byť iné v kozmických rozmeroch keď v ďalekej budúcnosti nejaká superinteligencia bude schopná meniť fyzikálne, či časopriestorové vlastnosti vesmíru? Teda nie *Metaman* ale *Metamanohood* (nie 'metačlovek', ale 'metaľudstvo').

Pravda, kultúrna evolúcia mala vplyv aj na jednotlivcov: na jednej strane všetky informácie, ktoré sú v danej dobe *de facto* k dispozícii už nezvládne jednotlivec (už niet polyglotov), ale sieť jednotlivcov spolu s počítačmi ako človekom vytvorenými služobníkmi. Na druhej strane, aj jednotlivci sa zdokonalili: o sv. Ambrózovi, bezpochyby polyglotovi svojej doby, bolo napísané, že bol tak múdry, že vedel čítať bez toho aby pohyboval perami!

Čo je na Gardnerovi jedinečné a prečo som mu aj venoval toľko miesta (okrem toho, že jeho hypotéza je pomerne nedávneho data) je to, že pojem Boha a priori nezamietá, ale ho "ukradol" monoteistickým náboženstvám a zabudoval do svojej naturalistickej metafyziky, podobne ako to pred ním urobili mnohí s kresťanskou či judeo-kresťanskou morálkou: Z desatora vynechali transcendentného, osobného Boha, prevzali však jeho podstatnú časť a "zavesili" na všelijako vysvetliteľné princípy ako "ľudské práva", "sociálna spravodlivosť" atď. Človeka tu nevedojak napadne vtip o ľudozrútoch, ktorí už nechceli poslúchať misionára,

ale oceňovali to, že im vedel skrže svoju reumatickú nohu predpovedať počasie. Tak ho zabili, zjedli a reumatickú nohu zavesili do okna ako barometer. Neurobili moderní a postmoderní sekulárni teoretici morálky niečo podobné s Bohom a jeho "amputovaným desatorom zaveseným do okna"? Nerobí niečo podobné aj Gardner, pravda nie na etickej ale na ontologickej úrovni?

Gardner robí z evolučnej teórie to čo Deutsch z kvantovej fyziky a mnohovesmírneho vysvetlenia kvantových javov, Wilson z biológie, Tegmark z matematiky, Wilber z psychológie a mystiky, a mnohí predtým zo svojej filozofickej syntézy: *vševysvetľujúci pohľad*. Nad tým by sa nebolo treba pozastavovať: každý máme svoj východzí pohľad. Niečo ako v tej starej indickej bájke o slonovi a šiestich slepých mudrcoch³¹: každý ho ohmatal z inej strany a podľa toho robil závery o tom, ako slon vyzerá. Ako však skutočne vyzerá nemohol samozrejme žiadny z týchto slepcov vidieť. Podobne tí filozofickí a prírodovední "mudrci" o ktorých som tu písal, sú slepí pokiaľ ide o to vidieť ako svet, ako skutočná Realita, *naozaj* "vyzerá". Aj my veriaci máme len slovný a *symbolický*, aj keď *autoritatívny*, opis tejto Reality. Od osobného Boha, ktorý ju jediný pozná, ktorého môže prírodoveda iba vytušiť, do svojich teórií, do svojho bádania však z principiálnych dôvodov zabudovať nemôže.

Záverom

V prírodovede, ale nielen tam, sa človek pohybuje akoby vo tme, Boh, ktorý je svetlom je tu skrytý. Keby nebol, nebolo by neveriacich, viera by nebola závislá na slobodnej voľbe, ten kto v Neho verí by nemohol mať pred Ním väčšiu zásluhu ako ten kto "verí" v Pytagorovu vetu. Preto nám cestu — ako som už predtým poznamenal — najlepšie môžu ukazovať voči tomuto svetlu *a priori* slepí, teda neveriaci. Vadia iba tí, ktorí do svojej vedy zabudovávajú rôzne *non sequitur*, ateistické implikácie, ktoré logickými implikáciami vôbec nie sú. Tak by nás pobúrili slepí, ktorý by tvrdil, že neexistujú veci, rozdiely, ktoré možno postrehnúť iba zdravým okom. Rušil by, napriek tomu, že by sme ho naďalej museli považovať za najlepšieho ukazateľa cesty v prostredí, kde je úplná tma.

Viera v možnosti vedy, ktorá nakoniec viedla k modernej vedeckej teórii, je neuvedomeným dôsledkom stredovekého kresťanského náboženstva

(Alfred Whitehead, *Science and the modern world*, Free Press 1967, str.13)

³¹ Americký básnik *John Godfrey Saxe* (1816-1887) na základe tejto bájky napísal báseň, ktorá začína: "Šesť znalosti chtivých mužov z Indostanu sa vybralo pozrieť si slona (hoci všetci boli slepí), aby každý z vlastného pozorovania mohol uspokojiť svoju túhu po poznaní...."

Myšlienky o filozofii, kresťanstve a politike

Filozofa, obzvlášť metafyzika a filozofa prírodných vied, bez (abstraktných) matematických znalostí možno prirovnať k stavebnému inžinierovi bez (praktických) matematických znalostí:

Matematika a jej použitie sú potrebné pre stavbu veľkých diel, napríklad priehrad či viaduktov, nie sú však potrebné pre malé stavby, napríklad lávky cez potok. A nebolo ich treba ani v minulosti, kde sa postačilo so skúsenosťou a zdravým rozumom, napríklad pre stavbu Karlovho mosta v Prahe.

Podobne sú aj matematické kvalifikácie potrebné pre filozofické syntézy (filozofické 'teórie všetkého'), ktoré sú bez *metafyziky* (hociako toto filozofujúci fyzik či biolog často nechce takto pomenovať) a *modernej filozofie prírodných vied* nemysliteľné. Tu ide, pravda, o matematické kvalifikácie vo zmysle *hlbkového chápania* základných pojmov a vzťahov, a nie vo zmysle *manipulatívneho* ovládania a aplikovania ako u inžiniera. Takéto kvalifikácie však nie sú potrebné pre analýzu či zodpovedanie niektorých dielčích problémov, a nemohli byť potrebné ani v minulosti keď matematika bola ešte v svojom detskom, viac-menej empirickom, štádiu. Tam a vtedy sa vystačí a vystačilo so zdravým rozumom ústiacim v klasickej, aristotelovskej, logike. Pre súčasné filozofické syntézy je však aspoň základné matematické pozadie nepostrádateľné.

Ja sa ale domnievam, že možno ísť ešte ďalej, že analógia s inžinierom platí i vtedy keď "matematické kvalifikácie" nahradíme "náboženskými kvalifikáciami", zasa vo zmysle pochopenia základných pojmov a nie nutne vo zmysle "aplikácie" týchto pojmov, teda osobnej viery. Rušivo pôsobí nie natoľko filozofovanie kde sa autor hlási k svojmu ateistickému osobnému pozadiu ako to, kde autor vynáša súdy o náboženstve, o viere iných, často naivné či pomýlené súdy z ktorých je zrejmé, že autor nemá dostatočné znalosti aby vedel o čom hovorí. Podobne ako pôsobí rušivo nie to keď klasicky mysliaci filozof ignoruje veci k pochopeniu ktorých treba rozumieť matematike (a teoretickej fyzike či biológii) ale to, keď o nich hovorí a nechce uznať, že neide o to, či má pravdu alebo nie, ale o to, že on nie je schopný porozumieť týmto veciam z principiálnych dôvodov.

Kresťanstvo v 21. storočí sa musí vyrovnáť s dvoma perspektívami, či skôr náročnými úlohami, výzvami (*challenges*), voči ktorým musí udržovať rovnováhu, medzi ktorými musí preplávať, ale z ktorých musí vedieť aj čerpať. Sú to *Izrael* predstavujúci biblicko-historickú výzvu (zdôrazňovanú viac v USA) a európske *osvietenstvo* predstavujúce svetonázorovú výzvu. Prvé predstavuje jeho živnú pôdu z ktorej vyrastá, druhé živinu či skôr hnojivo potrebné pre zdravý rast. K prvému má bližšie ak sa bude snažiť príliš ne-

oddialiť od nadšenia a zápalu prvých kresťanov (mnohí z ktorých boli rímski etnickí Židia), k druhému má bližšie ak nebude prídlho stáť stranou od súčasného vývoja, vyčkávajúc opatrne ktoré z ideových novôt sa ukážu trvalým prínosom a ktoré iba bláznivou prechodnou módou: Nové objavy prírodovedy a vymoženosti techniky by sa mali odraziť nielen v novom prístupe ku kognitívnym aspektom kresťanskej viery (aj tento Samizdat chcel byť skromným príspevkom v tomto smere) ale aj k etickým, morálnym aspektom kresťanskej viery.

Pravda, obe priblíženia neslobodno preháňať: V prvom prípade ide o *nebezpečie trápneho odtrhnutia* od racionálnosti normálneho života (ako sa to javí z mnohých televíznych vystúpení rôznych samozvaných evangelistov a iných náboženských agitátorov, bohužiaľ vrátane amerického prezidenta). V druhom prípade ide o *nebezpečie irrelevantnosti*, keď kresťanstvo zabudne zdôrazňovať svoju "abstraktnú" (pre tých, čo neradi počujú "nadprirodzenú") povahu a Cirkev sa stáva temer nerozoznateľnou od rôznych sekulárnych dobročinných či (eko-)moralizujúcich organizácií, *ergo* zbytočnou.

Táto posledná situácia mi opäť pripomína situáciu, keď na niektorých — bohužiaľ príliš mnohých — univerzitách sa kládol taký dôraz na aplikácie, na *aplikovanú matematiku*, ktorá čerpala z výdobytkov *čistej matematiky* 19. storočia, že sa čistá matematika, matematika ako taká, abstraktná, prestala podporovať, pestovať a bolo nebezpečie, že sa stane irrelevantnou. Nemožno mnohé, ak nie všetky, sekulárne dobročinné a moralizujúce ustanovizne považovať za akéś *'ústavy aplikovaného kresťanstva'*, kresťanského morálneho učenia? A nehrozí "čistým" kresťanským ustanovizniám, teda cirkvám, podobné nebezpečie úplnej irrelevantnosti? Ak však budeme pokračovať v tejto analógii poskytnete ona i svetlo na konci tunela: Moja generácia sa často márne snažila presvedčať pracovníkov v aplikovanej matematike a teoretickej fyzike o dôležitosti abstraktnej, čistej matematiky ako sme ju my poznali. Tí čo sa nedali presvedčiť sú už väčšinou v dôchdoku. Prišla nová generácia, ktorá sama pochopila, že so zdedenou "neabstraktnou" matematikou, už ďaleko nezájde a dnes sú nútení pre pochopenie 'technológie' vzniku vesmíru, života, mysliacej bytosti atď používať matematické modely, ktoré stavajú na čistej matematike, oveľa abstraktnejšej (a ťažšej pre pochopenie) než tá čistá matematika, ktorú jej predchodcovia s opovržením odmietali ako príliš abstraktnú, irrelevantnú. Kiež by to tak dopadlo i s dnes zdánlivo už temer irrelevantným 'abstraktným' kresťanstvom, neredukovateľným na iba jeho praktické morálne konzekvencie, ku ktorým patrí mnohé z toho, čo si dnes osvojuje "osvietenská Európa", ako to vidno i zo schválenej francúzskej verzie preambuly k ústave Európskej únie.

Pre kresťana žijúceho v starej, tradičnej Európe bolo kresťanstvo, konkrétne Katolícka cirkev tým, čím je otec (či matka) pre dieťa či dospievajúceho človeka: *exkluzívnou* kognitívnou i morálnou autoritou, jediným učiteľom života. Po dospení už neide a nemôže ísť o exkluzívnu autoritu, ale ide o *privilegovanú autoritu*, autoritu medzi mnohými inými, videnými ako majúce expertízu v oblastiach, ktoré hociako múdry a vážený otec nemá a ani nemusí mať. Iba krátkozraký otec bude zazlievať dospelému synovi či dcére, ak sa inde obracia o radu a pomoc vo veciach v ktorých rodič nemá dostatočné kvalifikácie. V mnohom to platí aj pre dnešného katolíka a jeho vzťah k cirkevnej autorite. Nie *exkluzívna*, ale *privilegovaná* autorita znamená aj to, že s vďačnosťou príjme radu 'životne skúsenejšej' Matky Cirkvi, aj keď ide o veci kde je 'technicky' nie dostatočne informovaná. Tak ako dopelý syn s vďačnosťou príjme radu či výstrahu matky, aby rýchlo nešoféroval, aby si dal pozor na križovatkách atď., aj keď vie že ona popripade ani nevie šoférovať a myslí si, že také rady sú vlastne zbytočné. Iba nevychovaný puberťák sa matke za takto dobre mienenú radu bude posmievať. A keď na jej napomenutia reaguje výhovorkou "keď si bola mladá aj ty si robila to isté" svedčí to iba o jeho neschopnosti učiť sa zo skúseností, aj negatívnych, staršej osoby, staršej ustanovizne. Bohužiaľ, čo sa týka Matky Cirkvi, je dnes tu na Západe až príliš veľa takýchto posmeškárov a puberťákov aj medzi (bývalými?) katolíkmi.

Morálne dilemy pre katolíka spočívajú v často neľahkom napätí medzi príkazom cirkevnej autority a hlasom svedomia. Hlas môjho svedomia mi vo výnimočných prípadoch môže radiť obísť príkaz z autority, resp. si ju ohybné interpretovať. *Neopravňuje ma to ale k tomu, aby som inému radil obísť či ohnúť príkaz z autority*, už aj preto nie, lebo ja sa nemôžem bezo zbytku vžiť do mimoriadnosti situácie môjho blížneho. Preto viac sa proti katolíckej morálke prehršuje ten, kto proti cirkevnej autorite *agituje*, ako ten, kto cirkevný príkaz v danej, pre neho ťažkej, situácii *poruší*.

Platí to ale aj naopak, nemám právo odsudzovať blížneho ak sa zachoval ináč ako by som sa ja bol zachoval v jeho situácii, lebo nemôžem vedieť aká tá jeho situácia je, nemôžem sa do nej bezo zbytku vžiť. Iba Boh vie čítať i moje i jeho svedomie bezo zbytku, iba On pozná každú situáciu (ostatne aj situáciu inoverca či neverca), iba On to vie správne posúdiť a spravodlivo súdiť. Pre mňa je dôležité aby som sa staral o to ako mám ja zachovávať príkazy resp riešiť dilemu medzi príkazom a svedomím a nevžívať sa do úlohy sudcu nad tým ako toto robí môj bližný. Pravda, môžem ho napomenúť *ak to okolnosti dovoľujú*, aby som pomohol jeho svedomiu, nie však aby som ho súdil. Lebo ja budem raz súdený podľa toho, či som správne počúval hlas môjho svedomia a môj bližný zasa podľa toho, či počúval hlas jeho svedomia, a nie naopak. To je, domnievam sa, podstata správnej inter-

pretácie kresťanského, nielen katolíckeho, morálneho učenia o slobode svedomia.

Kresťanský/katolícky politik nemá podporovať zákony a opatrenia, ktoré sa priecia kresťanským/katolíckym morálnym princípom a predpisom, ale svoj odmietavý postoj nemá vnucovať ad absurdum väčšine, nemá sa hrať na kazateľa. Na rozdiel od cirkevných predstaviteľov, ktorí reprezentujú iba tú ktorú cirkev a sú zodpovední za jej 'fungovanie', poslanci reprezentujú (iba) svojich voličov, ministri všetkých voličov, ale jedni aj druhí sú predovšetkým zodpovední za politické, a nepriamo i ekonomické, 'fungovanie' štátu. Politici sa vôbec nemajú stavať do funkcií kazateľov. Iba *formálne hlavy bez výkonnej právomoci* — prezident slovenský či nemecký nie však americký či francúzsky, kráľ(ovna), guvernér (Austrália) — môžu upozorňovať na morálne zásady, ale len tie, ktoré sú — v skutočnosti, či podľa ich svedomia — uznávané a užitočné *pre všetko obyvateľstvo*. Ani títo by sa však nemali stavať do funkcií kazateľov, presadzujúcich prístup k morálnym otázkam z pozície dielčej cirkvi, ideologickej či inej záujmovej skupiny (socialisti, liberáli, zelení, atď) ktoré všetky majú pre túto funkciu svojich vlastných "kazateľov". Táto pripomienka nevychádza z nejakej absolútne platnej nutnosti pre fungovanie štátu, ale z realizmu, uznania že kresťanstvo v Európe — určite ako inštitúcia — už dávno stratilo svoju moc a univerzálny vplyv. *Schovávanie (kresťanskej) hlavy do (historického) piesku nikam nevedie*. V tomto zmysle je teda pre dnešnú Európu prijateľnejší britský Oakshotov model ako americký Straussov model [Pozri 'Politický, kultúrny a abstraktný konzervatizmus', SloKreSam 7, marec 2004]. Samozrejme, toto nemá nič spoločné s rozdielnymi názormi britských a kontinentálnych politikov, nota bene Francúzska, na iné problémy, napr. Irak.

Slovenský kresťanský samizdat

Štvrtročník informujúci a uvažujúci o kresťanskom svetoznázore a kresťanskej kultúre

Vychádza štvrtročne v elektronickej forme ako PDF file (pre Acrobat Reader 6).

Vydáva: **George Virsik**,
Neusser Straße 453, D 50733, Köln.
gvirsik@t-online.de
<http://gvirsik.bei.t-online.de>

Za výber príspevkov a za obsah nepodpísaných príspevkov zodpovedá vydavateľ; za obsah podpísaných príspevkov autor.

Štvrtročník môže každý ľubovoľne, rozširovať, v elektronickej alebo vytlačenej forme.

To isté platí pre prípadné prevzatie článkov a príspevkov v komerčne či ináč vydávaných publikáciách s jedinou podmienkou, že bude plne udaný autor i zdroj (Slovenský kresťanský samizdat).